

Entrevista

Toni Llobet i Llorenç Sáez

Autors de la miniguia *Orquídies de Catalunya*

A cura de
Xavier Alamany

Toni Llobet

Llorenç Sáez

Toni Llobet és il·lustrador científic i Llorenç Sáez és Professor Titular a la Facultat de Ciències de la Universitat Autònoma de Barcelona. Tots dos són els autors de la miniguia *Orquídies de Catalunya* editada per Oryx i Cossetània. Aquest fulletó desplegable, de mida portable i acabats a prova d'ús intensiu *in situ*, ha esdevingut una publicació d'àmplia difusió per la seva practicitat i la gran qualitat visual amb rigor científic.

Què tal està funcionant la miniguia? *Toni Llobet:* La impressió és de molt bona acollida. Però fins ben entrada la primavera no tenim els resultats definitius de vendes de l'any anterior. És un xic aviat encara per dir-ho. Però cal destacar que altres títols botànics de la col·lecció —el d'arbres i el de flors de camp— estan entre els més venuts. Hi ha un interès objectiu del gran públic per saber-ne, de plantes. *Llorenç Sáez:* A nivell d'alumnes universitaris —en tinc alguns casos— ha funcionat bé.

Va costar gaire convèncer a l'editorial per publicar-la? *Toni:* En absolut. Al contrari. El coeditor i iniciador de la sèrie, en Francesc Kirchner, d'Oryx, sempre ha insistit molt a fer aquest títol entre els primers de la sèrie. Per part de Cossetània, estan sempre molt oberts a atendre els criteris d'Oryx i dels autors.

Quan de temps ha trigat a fer-se? *Toni:* Deu haver estat d'un any i un xic més. S'ha allargat més del compte perquè jo, com a il·lustrador,estic ficat en projectes diversos en paral·lel i de vegades cal prioritzar-ne uns sobre d'altres. *Llorenç:* Hi va haver la Covid pel mig que ho va complicar molt.

Part de les il·lustracions ja eren fetes de llibres anteriors. Però els tàxons més rars es deurién fer expressament per a la miniguia, oi? *Toni:* Sí, hi va haver molts dibuixos nous i la majoria dels que tenia d'arxiu, alguns de més de 15 anys, els vaig reajustar. Això va ser pel procés d'aprenentatge de la morfologia de les orquídies —gens senzilla— a mesura que hi treballava. I també pels comentaris d'en Llorenç per matisar i millorar alguns dibuixos. Treballar amb un tauleta gràfica, en suport digital, permet modificar els dibuixos sense dificultat i matisar colors o textures a posteriori. Això facilita molt la feina.

Com decidir-se per a una forma i colors concrets en espècies amb molta variabilitat? Per exemple, amb *Epipactis helleborine*. *Llorenç:* No és fàcil. Algunes espècies poden tenir un rang de variació cromàtic notable. Es van considerar les formes cromàtiques més habituals, però per la vocació identificativa de la guia també es pretenia diferenciar algunes espècies estretament relacionades entre elles. Ja sabeu que les epipactis són complexes.

A partir de quin criteri o topall es va fer la tria d'espècies? *Llorenç:* Un primer criteri era el limitat espai de la guia. Si haguéssim usat un criteri hiperanalític, reconeixent totes les espècies i microespècies acceptades des d'una perspectiva hiperanalítica, no haguessin tingut cabuda en una miniguia. Però alhora, la guia no és del tot sintètica. Només cal veure el grup d'*Ophrys sphegodes*, o les epipactis, o que es reconeguïn com a separades *Orchis mascula* i *O. olbiensis* i també *Ophrys insectifera* i *O. subinsectifera*. També, que en el grup

Vídeo de Toni Llobet
il·lustrant flors
d'orquídies

d'*Ophrys fusca* es reconeguin *O. fusca*, *O. subfusca* i *O. funerea*. En canvi, algunes microespècies no s'han inclòs: *Ophrys lupercalis* o les que s'han reconegut dins d'*O. scolopax* darrerament, etc... En resum: hem intentat explicar bastant la variabilitat amb una perspectiva força analítica però alhora amb les limitacions de l'espai disponible. **Toni:** L'espai disponible ha estat el que més ha condicionat la tria d'espècies i les il·lustracions a incloure —en alguns casos mostrant només la flor—. Aquestes miniguies tenen una vocació introductòria, amb només 14 làmines d'espai “útil” que condicionen la tria. Hem pogut ser raonablement exhaustius pensant en un públic no iniciat.

Què penseu del dilema entre promoure el coneixement de les orquídies i el risc de sobreexposició de les espècies a afeccionats o curiosos? *Llorenç:*

Molt bona pregunta! Crec que el balanç és positiu en relació a que s'estengui la informació. Gràcies a l'activitat dels afeccionats (amb molt bon nivell científic) s'han trobat recentment noves espècies per Catalunya com *Anacamptis papilionacea*, *Platanthera algeriensis* o *Epipactis leptochila*. Només això ja és un aspecte plenament satisfactori en sí mateix. Efectivament, hi ha risc de sobreexposició, tal com se sap d'una famosa població de *Cypripedium*: molta gent esperant per fotografiar aquesta preciosa orquídia pot causar el trepig d'una altra orquídia molt rara que, per ser petita, passa desapercebuda (*Corallorhiza trifida*). És complex trobar un equilibri. **Toni:** És una qüestió molt delicada —com les pròpies orquídies—. Jo em debato sempre entre els dos extrems. A la miniguia, al text introductori de la contracoberta, ja fem esment a tenir una actitud curiosa. La sèrie de miniguies és una aposta per contribuir a una alfabetització naturalista al país. Pot sonar a tòpic, però és cert allò de “el que no es coneix no s'estima, i el que no s'estima no es pot protegir”. Les miniguies són una petita eina per posar en valor el patrimoni natural —també el delicat i fràgil— que sovint pateix destruccions fruit de la ignorància. Es fa difícil justificar la conservació dels pocs retalls de prats, pradells, marges o “erms” en àrees hiperintensificades del país on viuen les orquídies —gairebé totes les zones de plana, desenganyem-nos!—, o la “bondat” de mantenir ambients oberts a les zones més forestades si no es coneixen i s'aprecien els valors naturals que acullen. Cert, hi pot haver casos de sobreexposició, però entre la preservació a l'ombra de la ignorància o la conservació des del coneixement il·lustrat, apostaria per segona opció.

Poc abans de la pandèmia, el boom de publicacions sobre orquídies va ser notable. Què en penseu? *Llorenç:*

Un boom molt favorable per la millora del coneixement de la diversitat d'aquestes plantes al territori. **Toni:** Hi ha “fam” objectiva de coneixement del patrimoni natural no satisfeta pel “mercat”. La biofilia que deia E.O. Wilson. I les orquídies són un grup atractiu, proper, abastable...

És sorprenent el preu econòmic de la miniguia: 5 €. Bo i que un fulletó acostuma a tenir un preu per unitat baix, el contingut és molt més valuós, no? *Toni:* L'aposta de la sèrie és fer accessible el coneixement del patrimoni natural oferint un producte petit, estètic, amè i rigorós, a un preu baix. Les il·lustracions i el disseny cuidats resolen els primers reptes; el fet de treballar amb autors potents, que coneguin molt bé el tema però alhora s'avinguin a fer-ne una síntesi, garanteix el rigor i l'amenitat. Aprofitar *l'efecte col·lecció* fa que el producte pugui ser viable amb un preu relativament baix, si les vendes funcionen amb el temps. La gent que ha començat a comprar títols sobre grups més populars —ocells, arbres, mamífers, bolets— s'acaba animant també a adquirir minigües de grups en els quals potser no s'hauria interessat mai —orquídiades, papallones o altres grups amb minigües en marxa, com ara papallones nocturnes, mol·luscs, ortòpters... Així aconseguim la viabilitat econòmica del projecte en el seu conjunt i l'altre gran objectiu: la divulgació naturalista d'ampli espectre. Una única i mateixa guia "tradicional", de 300 pàgines, que reunís el contingut de 20 minigües, a 70 €, segurament no es vendria gens bé.

Ja que hi som, sobre l'*An annotated Checklist of Vascular Plants of Catalonia (2021)* que el Llorenç acaba de publicar junt amb Pere Aymerich. Com valoreu la informació que aporta el GOC-ICHN sobre les orquídiades? *Llorenç:*

És el que he dit abans que gràcies a l'activitat dels afeccionats (amb molt bon nivell científic) s'han trobat recentment noves espècies per Catalunya. Sense la informació que aporta el GOC no hagués estat possible ni incorporar una informació actualitzada per les orquídiades de Catalunya ni el detallat llistat dels híbrids, extret del lloc web del GOC *ophrys.cat*. El GOC aporta informació molt detallada i analítica a nivell taxonòmic. Hi ha debat, a nivell internacional, sobre què és i què no és una espècie en orquídiades, però també en altres grups. Crec que és bo sempre *intentar explicar la variabilitat* a l'usuari, ja sigui per mitjà de categories taxonòmiques o per mitjà de comentaris.

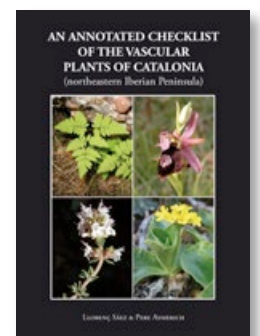
I com valoreu l'aportació dels sistemes de ciència ciutadana com *ornitho.cat* i altres? *Llorenç:* Cada cop més i més útils i rellevants davant la decadència i manca de personal a les universitats i centres de recerca que generin dades de camp. Subratllo i remarco això ja que conec molt bé aquest tema, per haver estat en centres de recerca —porto 22 anys com professor a la Universitat—. Ni els graus universitaris formen correctament als alumnes en potenciar habilitats en la identificació d'espècies (de diversos grups, no sols en plantes) ni tampoc ara la recerca que implica treball de camp està valorada en els currículums de professors universitaris ni investigadors del CSIC. A sobre, el feble interès de la Generalitat de Catalunya en tot el relacionat amb la catalogació de la biodiversitat fan que les expectatives siguin preocupants. Només cal dir que el *Llibre vermell de plantes endèmiques i amenaçades de Catalunya* (2010) NO va ser un encàrrec d'aquesta administració ni tampoc la recent *Checklist* de plantes de Catalunya (2021) ha comptat amb cap ajut. Per tant, cada vegada es dependrà més d'afeccionats que generin dades de camp. Per les seves característiques, les orquídiades són aptes per obtenir informació valuosa per mitjà de la ciència ciutadana, però... què passarà amb altres plantes difícilment indentificables per mitjà de fotos com, per exemple, les gramínies? Ni parlar ja d'altres grups com els invertebrats.... Crec que estem entrant en una fase de decrepitud científico-naturalística que ni les administracions (Generalitat de Catalunya) ni les universitats, ni l'*establishment* científic han sabut estar a l'alçada ni valoren realment els treballs d'estudi i catalogació de la biodiversitat. *Toni:* A mi em sembla una petita meravella, i una

mostra de societat civilitzada sensacional, el fet que des de la societat civil sorgeixin i es mantinguin sistemes de recollida de dades sobre biodiversitat amb la robustesa que hem ja gairebé normalitzat a Catalunya. Penso en ocells i l'ICO, en papallones diurnes i el CBMS del Museu de Granollers, i en d'altres que van consolidant-se. Sense negar el que esmenta en Llorenç sobre una certa *anèmia* dels organismes responsables pel que fa a la biodiversitat, també és de justícia dir que aquestes iniciatives de ciència ciutadana compten amb el finançament, si més no en part, de la pròpia Generalitat. Potser gràcies a la visió de determinats funcionaris d'alt rang amb una especial visió i sensibilitat, que malauradament no són la norma de la casa.

Teniu el nou llibre *Ophrys de France* de Rémy Souche? Que ens en podeu dir? *Llorenç*: En Rémy és un expert amb llarga experiència en aquest gènere i per tant les seves opinions han de ser considerades. Però no puc opinar ja que no he tingut oportunitat de consultar-lo o adquirir-lo. La realització de la *Checklist* de plantes de Catalunya ens ha suposat als dos autors una feina tan extraordinària (són més de 4.700 tàxons) que no era factible considerar obres complicades de trobar.

Algun altre projecte al cap que al GOC ja poguem esperar amb candelletes? *Toni*: Tenim la intenció de convertir les miniguies en pòsters, perquè n'hi ha una demanda important i és un format complementari interessant. I em consta que algun altre il·lustrador naturalista del país —millor que jo en el camp de les orquídiades—, també voldria fer-ne alguna mena de publicació potent. Esperem que així sigui.

Si us ha quedat alguna cosa al teclat, podeu posar-la aquí *ad libitum*. *Llorenç*: Vull agrair les encertades preguntes i que algú (el GOC) tingui interès sobre aquests temes. Per a que us feu una idea de la deixadesa a la que em referia abans en relació a les entitats i administracions, aquesta és la primera i per ara única (i molt possiblement darrera) entrevista o preguntes sobre no només la miniguia sinó sobre la *Checklist* de plantes de Catalunya, obra que tot i estar publicada ja de fa quasi 3 mesos, no ha suscitat cap mena d'interès en centres de recerca ni universitats. Això lliga amb la decadència dels estudis de catalogació de biodiversitat que estan desapareixent al país, ja que les entitats esmentades no hi tenen gaire interès. *Toni*: Aquí voldria esmenar —una mica només— el que diu en Llorenç: és de justícia esmentar que el fet que cada miniguia aparegui al mercat amb el diari *Ara*, a banda de contribuir a la difusió i venda de la guia, fa que el diari dediqui una doble pàgina diària, durant la setmana prèvia a l'aparició, a la temàtica corresponent des de diferents punts de vista —conservació, divulgació, curiositats, ecologia, vincle amb la cultura... Aquesta aposta de l'*Ara* té el seu mèrit, perquè rarament trobarem tanta atenció a una temàtica lligada la biodiversitat des de la premsa convencional. Però en tot cas m'afegeixo a l'agraïment d'en Llorenç pel vostre interès en la miniguia i per les preguntes interessants que ens heu fet. Moltes i molt sinceres gràcies!

PDF de la *Checklist* de plantes de Catalunya (2021)